

Forord

Dion af Prusa eller Dion Chrysostomos blev født i midten af det første årh. e.Kr. i den lilleasiatiske by Prusa ved foden af bjerget Olympos i den romerske provins Bithynia et Pontus. Her voksede han op i en velstående familie, der både på faderens og moderens side havde en central position i byens offentlige og politiske liv. Som voksen udfoldede Dion sig som politisk taler, retoriker, lokalpolitiker og filosof, og er dermed blandt de vigtigste og mest interessante forfattere, ikke blot i Bithynia et Pontus, men i hele den græsktalende del af Romerriget. I sit lange forfatterskab, som spændte fra begyndelsen af 70'erne til begyndelsen af det 2. årh., skrev Dion et betydeligt antal taler og filosofiske dialoger, hvoraf hen ved 80 i dag er bevaret. Tilsammen giver forfatterskabet et værdifuldt indblik i alt fra forholdet mellem kejseren og den lokalpolitiske klasse i de græsktalende provinser, over magtkampene i en til tider smålig lokalpolitisk verden, til livsopfattelsen hos et medlem af den græske intellektuelle elite. Som vi skal se i løbet af bogens fem bidrag, så er Dion ikke mindst interessant, fordi han ikke var ubetinget succesfuld i sine forehavender, hvorfor talerne giver et sjældent indblik i taberens opfattelse af omstændighederne.

Dion betragtes med rette som en af antikkens vigtigste forfattere og retorikere i tiden under romersk herredømme og beskrives endog som en af de få forfattere fra det andet århundrede, som det er umagen værd at læse (Moles 1978, 79). En så entydig karakteristik af Dions kvaliteter er nok en overdrivelse og gør en række andre forfattere fra perioden uret. Men bemærkningen illustrerer meget godt den status Dion er blevet tildelt, særligt i britisk forskning, hvor det er almindeligt at fremstille Dion som en græsk kulturforkæmper, der under romersk overherredømme modsatte sig påvirkningen fra romersk kultur (Swain 2000, 1).

Som en af de mest fremtrædende og – nok så vigtigt – bedst overleverede intellektuelle fra provinsen Bithynia et Pontus, har Dion spillet en betydelig rolle for forståelsen af mødet mellem græsk og romersk kultur i det nordlig Lilleasien. Dions beskrivelse af forholdet mellem Rom og den græske verden, samt de indbyrdes relationer indenfor og imellem provinsens byer er en uvurderlig kilde til forståelsen ikke bare af livet i et af Romerrigets yderområder men også til forståelsen af samspillet mellem provinsen og det romerske imperium. I naturlig forlængelse heraf var Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sortehavsstudier ved Aarhus Universitet vært for et seminar med titlen "Dion af Prusa:

en græsk intellektuel mellem Rom og Sortehavet”, hvor én britisk og fire danske antikforskere var samlet for at diskutere og stille spørgsmål til de mange facetter af Dions liv og forfatterskab.

Et af de tilbagevendende spørgsmål i bogens bidrag er, hvorledes Dions syn på centrale emner som romersk overherredømme, filosofi og lokalpolitiske anliggender ændres over tid. Dions syn på fx filosofi og på Rom skifter fra den ene yderlighed til den anden. Imidlertid har der i forskningen været en tendens til at fastholde Dion i rollen, som eksempelvis den græske kulturforkæmper med en reserveret eller kritisk holdning til Rom og romersk kultur. I den henseende fokuseres der ofte på den sene periode i forfatterskabet, hvor Dion efter 16 år i eksil og flere skuffelser med romerske øvrighedspersoner udvikler et negativt syn på Rom, mens hans mere positive billede enten negligeres eller helt overses.

Dions egne taler og dialoger udgør ikke overraskende langt den største del af kildematerialet. Disse kan dog suppleres med den græske forfatter L. Flavios Filostratos' korte Dionbiografi fra det 3. århundrede, Synesios' *Dion* fra begyndelsen af det 5. århundrede, hvori forfatteren beskriver Dions "omvendelse" fra sofist til filosof, samt den byzantinske patriark Fotios' ligeledes korte beskrivelse af Dions forfatterskab i værket *Bibliothekē* fra 900-tallet. Filostratos afviger i en sådan grad fra Dions egen versioner af eksilet i kejser Domitians regeringstid og forholdet til kejser Trajan, at mindst en af udlægningerne må afvises. Dertil kommer at både Synesios og Photios tager udgangspunkt i Filostratos' skildring af det nære forhold til Trajan. Der er i forskningen uenighed om i hvor høj grad Filostratos har ret, når han hævder at Dions eksil ikke var et egentligt eksil, men at Dion selv valgte sin omflakkende tilværelse; en udlægning som Tim Whitmarsh, modsat Jesper Majbom Madsen og Tønnes Bekker-Nielsen, ikke er afvisende overfor.

Imidlertid er der en række problemer med Filostratos' udlægning af Dions liv. Fx fremstilles Dion som den rådgiver, Trajan elskede og ærede, men ikke helt forstod (Filostratos, *Sofisternes liv* 488). Beskrivelsen af Dions forhold til Trajan er ikke uden ironi og det er værd at bemærke, at Dion ikke selv nævner sin rolle som rådgiver ved hoffet. Da Dion iøvrigt ikke fremstår som en person, der naturligt ville undlade at fremhæve en så vigtig position, der let kunne nævnes i en af de taler, hvor Dion beskriver sit venskab med Trajan, synes Filostratos' udlægning betænkeligt langt fra Dions sjældent beskedne fremtoning. Filostratos' spørgsmålstegn ved, hvorvidt Dion overhovedet blev dømt i eksil under Domitian, men i stedet flygtede af frygt for den gale kejsers vrede mod filosofferne, er ligeledes besynderligt (Filostratos, *Sofisternes liv* 488).

Der er flere problemer med en sådan udlægning. Eksempelvis i spørgsmålet om Dions fravær fra hjembyen Prusa, hvor han efter eget udsagn ikke havde opholdt sig under eksilet. Hvor man sagtens forstår, at Dion måtte ønske at undgå

Domitian ved at holde sig væk fra Rom, synes det mindre klart hvorfor han ikke opholdt sig i Prusa, hvis han havde ret til frit at færdes i byen. Nu kan man jo hævde, at Dion måske har foretrukket en version, hvor han var eksileret frem for stukket af, eller at Dion forsøgte at skabe en eksilhistorie, der kunne give ham en højere status i kraft af hans opposition mod Domitian. En anden mulighed er også, at Dion brugte eksilet som en periode, hvor den lærde gennemgik en personlig udvikling fra sofist til filosof, hvilket blev en *topos* også andre intellektuelle fulgte (Whitmarsh 2001, 159-161).

Seksten års fravær fra ens hjemegn er imidlertid en høj pris at betale for efterfølgende at kunne optræde mere troværdigt som filosof. Der synes også at være en øvre grænse for, hvor meget Dion kunne binde sine læsere og tilhørere på ærmet, især hjemmepublikummet, hvor medlemmer af den politiske klasse nødvendigvis måtte have vidst, om Dion i en periode havde været forment adgang til byen, og hvor eksempelvis byens censorer har vidst, om Dion havde været ekskluderet fra byrådet, hvilket typisk ville være en del af straffen for eksilerede personer.

At Dion skulle have opfundet eksilhistorien uden hold i virkeligheden og efterfølgende, for at gøre historien mere troværdig, have vandret omkring i 16 år med betydelige økonomiske og personlige omkostninger til følge, synes ikke overbevisende. Samlet set er der således grundlag for, at Dion rent faktisk blev eksileret fra Rom og Bithynia et Pontus, formentlig i 82, ikke for en direkte rolle i kupforsøget mod Domitian, men fordi Dion kunne knyttes til kredsen af folk omkring en eller flere af de implicerede kupmagere. Filostratos' udlægning af Dions liv strider således på afgørende punkter mod den version, vi har fra Dion selv, og ikke mindst imod det vi synes at kunne forklare ud fra en rationel betragtning. Hvor Dion har opholdt sig under eksilet er derimod vanskeligere at besvare. Selv fortæller han om rejsen til Sortehavet, men om han rent faktisk var så langt mod nord er uklart. En rimelig antagelse er, at Dion fortrinsvis rejste rundt i Lilleasien og på det græske fastland, men noget sikkert vidnesbyrd har vi ikke.

Talernes kronologi er et andet væsentligt metodisk problem. Nummereringen af talerne er ikke kronologisk, men i stedet inddelt efter temaer: eksempelvis talerne til Trajan *Or.* 1-4, talerne om *homonoia* (enighed) *Or.* 38-41 eller de lokalpolitiske taler holdt i hjembyen Prusa *Or.* 42-51. En datering af talerne er imidlertid helt afgørende for spørgsmålet om hvorledes Dions syn på de ovenfor nævnte emner ændres over tid. I sit bidrag til bogen diskuterer Tønnes Bekker-Nielsen netop spørgsmålet om dateringen af de lokalpolitiske taler og foreslår en lidt anden kronologi end den generelt accepterede (Jones 1978, 133-140).

Endvidere er der spørgsmålet om talernes publikum, samt hvorvidt de enkelte taler nu også blev holdt i det forum Dion giver udtryk for. Nogle af talerne har en længde, der nok ville trætte de fleste, tillige er tonen så uforsonlig, at en tempe-

ramentsfuld tilhørerskare næppe havde stået model til flere af talerne ret længe (fx *Or.* 31 og 32). Nu er længden og den skarpe kritik af tilhørerne naturligvis ikke ensbetydende med, at talerne alene var skrivebordsarbejder, men der må tages højde for, at den holdte version og den endelige udgave ikke nødvendigvis stemmer overens. Udover at Dion eller en anden grundigt har redigeret talerne før den endelige udgivelse, så kan det ikke udelukkes, at Dion har givet kritikken en ekstra tand, da talerne blev færdigskrevet. Endelig er der også den mulighed, at et antal af de taler, som i dag foreligger på skrift, er sammenstykket af flere mundtligt fremførte taler, som til sidst er skrevet sammen og afstemt efter et nyt publikum, som eksempelvis græske intellektuelle eller andre veluddannede medlemmer af den lokale elite. Ved udgivelsen af talerne på skrift ændrede Dions målgruppe sig således fra talens oprindelige tilhørere, eksempelvis tilhørerne på folkeforsamlingen eller byrådsmedlemmerne i en given by, til en belæst og sikkert stilmæssigt mere krævende skare, der ikke længere var afgrænset til den by, hvori talen hævdes holdt.

Med publikum ændres også Dions dagsorden, især i de kulturpolitiske taler, hvor synet på Rom, kejserinstitutionen og mødet mellem den græske og romerske verden diskuteres. Dions synspunkter påvirkede ikke kun borgerne i de byer, hvori talerne blev holdt, men indgik nu i debatten og dermed i meningsdannelsen hos et langt bredere udsnit af den kulturelt og politisk bevidste klasse i de græske byer.

Nu kan man jo hævde, at Dions bevidsthed om målgrupper og strategier for meningspåvirkning er at overvurdere hans evner og intentioner. Ligeledes kan det anføres, at nok cirkulerede Dions taler, som andre græske forfatters skrifter, blandt græske intellektuelle og andre litteraturinteresserede, men at kendskabet til talerne i lige så høj grad kan tilskrives interessen for det skrevne ord som et bevidst forsøg på at tilegne sig Dions taler og synspunkter. I et samfund hvor tilgangen til litteratur var mere begrænset end i dag, var der en naturlig nyhedens interesse for skriftligt materiale og man har en fornemmelse af, at litterært materiale havde en værdi i sig selv. Eksempelvis fortæller den kappadokiske kirkefader fra det 4. århundrede, Gregor af Nyssa, en historie om et brev han modtager fra vennen Libanios. Gregor viser stolt brevet frem til folk omkring ham, og lader dem skrive det af til eget brug (Gregor af Nyssa, *Breve* 11). I modsætning til de folk som stod omkring Gregor da han modtog brevet, kender vi ikke dets ordlyd. Vi ved derfor ikke, om det var særlig velskrevet eller om indholdet var særlig interessant, men historien viser, at det skrevne ord i sig selv repræsenterede en så stor værdi, at selv personlige breve har cirkuleret blandt folk; sikkert fordi man derved kunne føje flere tekster til samlingen.

Den tekst, Dion eller andre har udarbejdet på baggrund af talerne eller som

nogle blandt tilhørerne lod nedfælde mens de hørte på, repræsenterede på lige fod med Libanios' brev en værdi og har formentlig cirkuleret på samme måde. Udover at sådanne taler kan tilskrives et betydeligt element af stiløvelse, hvor Dion iscenesætter sig selv som intellektuel med et bredt kendskab til græsk kultur og traditioner, så indeholder flere af talerne klare politiske budskaber, som fx kritik af filosoffer, en opfordring til at forsone sig med kejseren og en række overvejelser om, hvorledes kejseren bør regere imperiet. Dermed har sådanne taler en anden og mere udbredt målgruppe end den, Dion i talen hævder at have talt til. Talen i Alexandria henvender sig således i lige så høj grad, eller måske i højere grad, til den græske intellektuelle elite og politiske klasse generelt end til borgerne i Alexandria.

Derudover må vi regne med, at et antal af talerne sagtens kan have været holdt ved flere lejligheder end det umiddelbart fremgår af de overleverede versioner. Som nutidens foredragsholdere har Dion formentlig skrevet, holdt og omarbejdet de enkelte taler flere gange for til sidst at skrive dem ned til mere endelige versioner. Hvis denne antagelse er korrekt, så har Dion allerede som taler henvendt sig til en større kreds af tilhørere end den, der umiddelbart fremgår af den overleverede tale. Andre taler, såsom de lokalpolitiske indlæg, omhandler derimod så specifikke problemstillinger, at de næppe egnede sig til et publikum uden for Prusa. Selvom de lokalpolitiske taler formentlig også var omarbejdet før den endelige udgivelse synes det overbevisende, at talerne har indgået i en lokal debat.

Sådanne overvejelser har ikke fået megen plads i den hidtidige tilgang til Dion, hvor vinklen ofte har været litterær. Men talernes ophav, formodede publikum og datering er afgørende i det øjeblik de inddrages som kilder til forløbet af især Dions lokalpolitiske aktiviteter. Spørgsmålet om hvorvidt den skriftlige version er væsentligt forskellig fra den tale Dion faktisk holdt, er særlig centralt, hvor talerne bruges til at belyse konkurrencen i den politiske elite, til en forståelse af borgernes rolle i opførelsen af offentlige bygninger og til selve spillet om embederne og dermed magten i byen. Selvom tilhørerne har haft mere end svært ved at huske detaljerne, er der imidlertid en øvre grænse, for hvor meget de lokalpolitiske taler kunne afvige fra hinanden i den skriftlige og mundtlige version.

Anderledes vide rammer for manipulation havde Dion derimod i de taler, som hævdes holdt på mere eksotiske steder, som eksempelvis under eksilet, eller for den sags skyld i byer som Alexandria og Rhodos, hvor muligheden for at møde folk, der kunne konfrontere ham med misforholdet imellem det sagte og skrevne ord, var anderledes begrænset. I de taler hvor Dion diskuterer eksempelvis filosofi og *homonoia*, kejserinstitutionen eller spørgsmål om romersk og græsk kultur er autenticiteten da også mindre væsentlig, idet den skriftlige version stadig må formodes at repræsentere Dions synspunkter.

Bogen åbner med en gennemgang af Dions liv og karriereforløb som politisk taler, hvor især synet på Rom diskuteres. Her argumenteres for, at Dions opfattelse af romersk overherredømme gennemgår en udvikling fra overordnet positiv til skeptisk eller direkte negativ, efterhånden som Dion oplever en række skuffelser og lokalpolitiske nederlag efter romersk indblanding. I næste bidrag diskuterer den engelske filolog, professor Tim Whitmarsh fra universitetet i Exeter Dions historiske og litterære forhold til kejserne og dermed indholdet i rollerne som henholdsvis ven og rådgiver for kejserhusets medlemmer.

I det følgende bidrag vender lektor ved Syddansk Universitet Tønnes Bekker-Nielsen blikket mod Sortehavsregionen og diskuterer Dions lokalpolitiske engagement og ambitioner i Prusa – et aspekt som ofte overses, men som samtidig er helt centralt for forståelsen af personen Dion. Med Dion som guide får læseren et indblik i den lokalpolitiske proces i et område af Romerriget, hvor både Dions taler og korrespondancen mellem den romerske statholder, Plinius d. Yngre, og Trajan giver et godt indblik i, hvorledes lokalpolitiske mekanismer fungerede i en af rigets græsktalende provinser.

Herefter rykker fokus mod nord, nærmere bestemt til Olbia i det sydlige Ukraine, hvor forskningsadjunkt ved Aarhus Universitet George Hinge diskuterer den Borysthenitiske Tale (*Or.* 36) og Dions syn på kulturmødet mellem græsk og persisk kultur. Talen er holdt i Prusa og således et eksempel på en af Dions kulturpolitiske taler for hjemmepublikummet. Bogens sidste bidrag tager udgangspunkt i Dion som filosof. Jørgen Mejer, lektor ved Københavns Universitet, stiller spørgsmålstejn ved Dions filosofiske talent og peger på, at Dion ikke adskilte sig nævneværdigt fra andre intellektuelle i perioden. Endvidere diskuterer Jørgen Mejer, hvorvidt det lader sig gøre at inddele Dions forfatterskab i en sofistisk og en filosofisk periode og anfægter dermed ideen om eksilet som en tid, hvor Dion voksede fra sofist til filosof.

Samlet set stiller bogens fem bidrag spørgsmålstejn ved det traditionelle billede af Dion som den dedikerede kulturforkæmper, filosof og lokalpolitiker med gode kontakter til kejserhuset og den politiske klasse i Rom. Bogen anfægter ikke Dions store betydning for forståelsen af den lokalpolitiske proces, administrationen i græske provinsbyer og kontakten mellem den græske elite og den romerske øvrighed, snarere tværtimod, men Dions egen rolle og evner, som de fremlægges af ham selv, diskuteres kritisk. Dermed giver bogen et mere nuanceret portræt af personen Dion og en mulighed for i højere grad at komme bag om en af antikens mest betydningsfulde forfattere.

Om Dions taler

Allerede i antikken var Dion af Prusa højt værdsat for den retoriske sikkerhed og sproglige elegance som indbragte ham tilnavnet *chrysostomos*, "den hvis tale er som guld". Hans beundrende eftertid samlede så mange af Dions retoriske arbejder, som de kunne få fat i, og resultatet blev en samling på ikke mindre end firs tekster. Men alt der glimrer, er ikke guld, og alle arbejderne i det overleverede Dion-korpus er ikke fra mesterens hånd. Der er i forskningen enighed om at i hvert fald to af værkerne (*Or.* 37 og 64) er skrevet af en anden, formentlig af Dions elev Favorinus (ca. 80-150 e.Kr.). De tekster, der behandles i denne bog, kan dog alle med sikkerhed tilskrives Dion.

Skønt nogle af værkerne i samlingen snarere har karakter af breve, noveller eller dialoger, har man siden antikken konventionelt betegnet dem alle som "taler" (latin: *orationes*), nummereret fra 1 til 80. Hver tale er underopdelt i kapitler, og "*Or.* 38.2" henviser således til andet kapitel i den 38. tale.

Mangesidigheden i Dions forfatterskab rummer en stor udfordring for oversæteren, som for at få et bestemt aspekt ved teksten frem – det retoriske, stilistiske, sproglige eller realhistoriske – tvinges til at nedprioritere andre. Vil man have et indtryk af forskellen mellem mulige oversættelser af Dion, kan man sammenligne denne bogs to oversættelser af *Or.* 36.29-31 (side 85-86 og side 100-101).

Der findes gode nyere oversættelser af Dions samlede værker til engelsk (af J.W. Cohoon og H. Lamar Crosby) og tysk (af Winfried Elliger). Endvidere er enkelte taler oversat til andre sprog, herunder dansk.